

	Wymagania podstawowe	Wymagania ponadpodstawowe
Nr. tematu lekcji	Rozdział I	
1.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady potrzeb człowieka [kontaktu, przynależności, uznania]; – wymienia osoby [podmioty, instytucje], które mają wpływ na rozwój młodego człowieka i zaspokajanie jego potrzeb; – podaje przykłady oddziaływania rodziny, szkoły i rówieśników na postawy i zachowania jednostki; – podaje przykłady ról społecznych; – wymienia podstawowe społeczne oczekiwania wynikające z pełnienia roli dziecka i ucznia; – podaje przykłady norm społecznych obowiązujących w wybranych społecznościach, np. w rodzinie, szkole; – wskazuje przyczyny i skutki nieprzestrzegania przez jednostkę norm społecznych; – podaje przykłady pozytywnych i negatywnych wzorców zachowań funkcjonujących w swoim środowisku rówieśniczym. – przedstawia czynniki mające wpływ na samoocenę człowieka. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dopasowuje podane potrzeby do właściwych kategorii; – wskazuje zależności pomiędzy procesem zaspokajania potrzeb a rozwojem człowieka; – podaje konsekwencje braku zaspokojenia poszczególnych potrzeb człowieka; – wyjaśnia na czym polega proces <i>socjalizacji</i>. – wyjaśnia, jaką rolę w procesie socjalizacji odgrywa rodzina; – uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną. – porównuje społeczne oczekiwania dotyczące pełnienia roli dziecka i rodzica oraz ucznia i nauczyciela; – na wybranych przykładach [tekst, ilustracja] dostrzega konflikt ról społecznych; – podaje przykłady konfliktu ról społecznych; – na wybranych przykładach dokonuje analizy sytuacji, w której dochodzi do konfliktu ról społecznych [wskazuje przyczyny, konsekwencje, sposoby rozwiązania problemu]; – rozpoznaje i dopasowuje wskazane normy społeczne do właściwych kategorii; – dokonuje autorefleksji, wskazuje swoje mocne i słabe strony.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady grup społecznych; – wymienia grupy społeczne, do których należy; – wskazuje cechy grupy nastawionej na realizację zadania, typowego dla społeczności uczniowskiej; – określa, jakim rodzajem grupy jest grupa koleżeńska; – podaje przykłady korzyści i zagrożeń wynikających z bycia w grupie; – podaje przykłady zasad efektywnej współpracy; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dopasowuje właściwe cechy do podanych grup społecznych; – porównuje cechy grup nastawionych na realizację różnych typów zadań; – rozpoznaje sytuacje, w których łamane są zasady efektywnej współpracy w grupie; – dokonuje analizy konkretnej sytuacji konfliktowej [wskazuje strony konfliktu, przejawy, przyczyny i konsekwencje społeczne konfliktu; proponuje sposoby rozwiązania konfliktu, uzasadnia wybór sposobu rozwiązania konfliktu];

	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia typowe konflikty występujące w szkole i grupie rówieśniczej; – podaje przykłady postaw/zachowań jednostek wobec konfliktu; – wskazuje dobre i złe strony poszczególnych postaw wobec konfliktu; – rozpoznaje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów społecznych, w tym konfliktów w grupie rówieśniczej i w szkole. 	<ul style="list-style-type: none"> – porównuje konsekwencje przyjęcia określonych postaw wobec sytuacji konfliktowej dla jednostki i społeczeństwa; – wymienia warunki prowadzenia skutecznych negocjacji; – porównuje różne sposoby rozwiązywania konfliktów, wskazuje ich dobre i złe strony.
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe rodzaje komunikacji; – podaje przykłady komunikatów werbalnych i niewerbalnych; – określa nadawcę i odbiorcę przedstawionego komunikatu; – wymienia podstawowe zasady skutecznej komunikacji; – wskazuje przykłady łamania zasad dobrej komunikacji; – podaje przykłady sytuacji, w których młody człowiek powinien zachować się asertywnie [zachować dystans, sprzeciwić się]; – rozpoznaje postawy asertywne oraz postawy uległości, agresji i manipulacji; – wymienia zasady, których należy przestrzegać w wystąpieniach publicznych; – wymienia czynniki utrudniające wystąpienia publiczne. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, czym różni się przekaz werbalny od niewerbalnego; – wyjaśnia, jaką rolę pełni komunikacja niewerbalna; – stosuje w praktyce zasady skutecznej komunikacji, np. w wystąpieniu na forum klasy; – odczytuje znaczenie i rolę komunikatów niewerbalnych w zaprezentowanych wystąpieniach publicznych; – wyjaśnia, czym się różni debata od dyskusji; – wyjaśnia, czym się różni postawa asertywna od postaw: uległości, agresji i manipulacji. – dokonuje krytycznej analizy postaw uznawanych za asertywne pod kątem przestrzegania zasad asertywności; – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] akcję społeczną propagującą postawy asertywne i zasady asertywności.
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia cechy rodziny jako grupy społecznej; – podaje przykłady więzi łączących członków rodziny; – wymienia potrzeby młodych ludzi, które zaspokaja rodzina; – podaje nazwy poszczególnych funkcji rodziny i przykłady ich realizacji; – wymienia podstawowe oczekiwania społeczne wobec poszczególnych członków rodziny [dzieci, rodziców]; – wymienia podstawowe prawa i obowiązki dziecka w rodzinie; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – porównuje cechy różnych typów rodzin; – wymienia czynniki sprzyjające zacieśnianiu więzi rodzinnych; – wyjaśnia, w jaki sposób rodzina przyczynia się do zaspokajania potrzeb człowieka; – rozpoznaje sytuacje nieprawidłowego realizowania przez rodzinę swoich funkcji; – wyjaśnia, jak na poszczególnych etapach życia jednostki, zmienia się rola rodziny w procesie socjalizacji; – wskazuje zależności pomiędzy systemem wartości a zasadami funkcjonowania rodziny;

	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe wartości kształtujące życie rodzinne; – wymienia podstawowe problemy zagrażające prawidłowemu funkcjonowaniu współczesnych polskich rodzin; – wymienia instytucje wspierające rodziny w realizacji swoich funkcji oraz formy pomocy rodzinie. 	<ul style="list-style-type: none"> – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] działanie [projekt społeczny] propagujące na terenie szkoły lub społeczności lokalnej wybrane wartości kształtujące życie rodzinne lub propagujące wiedzę na temat instytucji wspierających rodzinę i form pomocy rodzinie.
5.	<p>Uczeń :</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe zadania i funkcje szkoły; – wymienia działania, za pomocą których szkoła realizuje poszczególne funkcje; – wymienia formy organizacji życia szkolnego, np. klasę szkolną, pozalekcyjne koło zainteresowań; – określa, kto tworzy samorząd szkolny; – podaje przykłady działań samorządu uczniowskiego; – podaje nazwy organów samorządu uczniowskiego w swojej szkole; – wymienia podstawowe prawa i obowiązki uczniów; – rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia; – wymienia osoby, u których może szukać pomocy, w przypadku naruszenia praw ucznia; – wymienia poszczególne typy szkół tworzących strukturę szkolną w Polsce; – przedstawia podstawowe warianty kontynuowania edukacji po ukończeniu szkoły podstawowej; – dopasowuje do wybranych kategorii społeczno-zawodowych odpowiadające im kompetencje. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – hierarchizuje funkcje szkoły; – określa, jaki wpływ na rozwój i przyszłość młodego człowieka wywiera szkoła; – charakteryzuje i porównuje poszczególne formy życia szkolnego [organizacja, zadania, formy działania]; – ocenia pracę samorządu szkolnego / podejmowane przez niego działania i formy pracy; – ocenia i uzasadnia swoją aktywność [pracę] w ramach samorządu szkolnego; – wymienia umiejętności, których oczekuje współczesny rynek pracy; – wymienia czynniki umożliwiające odniesienie sukcesu edukacyjnego i zawodowego; – przedstawia wady i zalety wyboru poszczególnych wariantów dalszej edukacji; – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] działanie [projekt] propagujące ideę samorządności uczniowskiej lub informujące społeczność szkolną, o sposobach dochodzenia swoich praw w szkole.
6.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odróżnia dochody rodziny od wydatków; – wymienia podstawowe wydatki i źródła dochodów typowego gospodarstwa domowego [z działalności zarobkowej: pracy, działalności gospodarczej, umów cywilnoprawnych oraz ze świadczeń społecznych – w powiązaniu z rodzajami 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opisuje strukturę typowego budżetu domowego; – wymienia przyczyny powstawania deficytu w budżecie domowym; – projektuje działania służące ograniczeniu wydatków budżetu domowego; – wymienia instytucje chroniące prawa

	<p>ubezpieczeń społecznych];</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe zasady konstruowania budżetu domowego; – ocenia, czy przykładowy budżet domowy został prawidłowo skonstruowany; – planuje swoje wydatki tak aby nie naruszały struktury budżetu domowego; – wymienia podstawowe prawa przysługujące konsumentowi; – podaje przykłady łamania praw konsumenta; – wypełnia typowy formularz reklamacyjny. 	<p>konsumenta;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe zasady, którymi powinien kierować się świadomy konsument; – pisze reklamację; – wyjaśnia, jak przestrzeganie zasad świadomego konsumenta wpływa na funkcjonowanie gospodarstwa domowego; – na wybranych przykładach ocenia ofertę handlową [przydatność w gospodarstwie domowym, jakość, cena, konkurencyjność].
ROZDZIAŁ II		
1.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – na wybranych przykładach przedstawia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; – wymienia główne cechy praw i wolności człowieka [powszechne, przyrodzone, nienaruszalne i niezbywalne]; – analizuje sformułowania preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka; – wymienia podstawowe prawa zawarte w <i>Konwencji Praw Dziecka</i>; – podaje przykłady łamania praw dziecka; – rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; – podaje przykłady działań podejmowanych przez UNICEF. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie poszczególnych cech praw i wolności człowieka; – podaje, kto i kiedy uchwalił <i>Powszechną Deklarację Praw Człowieka oraz Konwencję Praw Dziecka</i>; – wyjaśnia, na czym polega szczególne znaczenie <i>Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka</i>; – przedstawia historię koncepcji praw i wolności człowieka; – wyjaśnia, w jaki sposób młodzi ludzie mogą włączyć się w działania prowadzone przez UNICEF; – prezentuje* wybraną formę aktywności UNICEF-u.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia przykłady konstytucyjnych praw i wolności człowieka; – podaje przykłady praw i wolności osobistych, politycznych oraz socjalnych, kulturalnych i ekonomicznych zagwarantowanych w Konstytucji RP; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy prawami a wolnościami człowieka. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady praw pierwszej, drugiej i trzeciej generacji; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy prawami pierwszej, drugiej i trzeciej generacji; – wyjaśnić, jaką rolę w państwie demokratycznym odgrywa system ochrony praw człowieka; – uzasadnia konieczność funkcjonowania systemu ochrony praw i wolności człowieka; – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] kampanię społeczną propagującą

		ideę ochrony praw i wolności człowieka.
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozpoznaje sytuacje, w których naruszana jest godność człowieka; łamane są prawa i wolności człowieka; – wymienia instytucje chroniące prawa człowieka w Polsce; – podaje przykłady spraw, z którymi można zwrócić się do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka; – podaje przykłady organizacji międzynarodowych zajmujących się ochroną praw i wolności człowieka. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odszukuje w mediach opisy sytuacji, w których łamane są prawa człowieka; – przedstawia zagrożenia wynikające z łamania praw i wolności człowieka; – wymienia przyczyny łamania praw człowieka; – wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich w systemie ochrony praw człowieka w Polsce; – podaje przykłady działań podejmowanych przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż; – przedstawia, ocenia [uzasadnia ocenę] poziom przestrzegania i ochrony praw i wolności człowieka w wybranym państwie świata, w tym w Polsce; – prezentuje* działalność wybranej organizacji międzynarodowej na rzecz ochrony praw i wolności człowieka.
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – określa, kogo w świetle polskiego prawa, nazywamy nieletnim; – wymienia podstawowe zasady odpowiedzialności prawnej nieletnich; – podaje przykłady pozytywnego i negatywnego wykorzystania internetu przez młodych ludzi; – podaje przykłady zagrożeń wynikających z korzystania z cyberprzestrzeni; – określa podstawowe zasady bezpiecznego korzystania z internetu. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady środków wychowawczych lub poprawczych orzekanych wobec nieletnich, – wyszukuje i prezentuje informacje na temat działań służących zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji wśród nieletnich; – wyjaśnia, dlaczego nieletni podlega szczególnej ochronie prawnej w postępowaniu w sprawach o czyny karalne; – przedstawia wady i zalety aktywności na forach społecznościowych; – wyjaśnia, jak skutecznie można się chronić przed zagrożeniem cyberprzemocą.
5.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia główne zadania policji; – wymienia zadania i prawa przysługujące policjantom; – wymienia prawa przysługujące nieletnim w kontakcie z policjantami i przedstawicielami innych służb porządkowych; – odszukuje informacje o prawach 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia zadania służb porządkowych w Polsce innych niż policja i straż miejska; – interpretuje przepisy prawa dotyczące działania służb porządkowych; – wymienić prawa przysługujące ofiarom przestępstwa, świadkom i oskarżonym, w tym nieletnim; – uzasadnia konieczność znajomości

	<p>przysługujących ofiarom przestępstwa, świadkom i oskarżonym;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia, inne niż policja, rodzaje służb porządkowych w Polsce; – podaje przykłady działań straży miejskiej. 	<p>przysługujących nam praw;</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, gdzie należy szukać pomocy w przypadku występowania przemocy domowej; – uzasadnia konieczność reagowania w przypadku występowania przemocy domowej lub przemocy rówieśniczej; – planuje działanie [przeprowadza / bierze aktywny udział] propagujące konieczność [skuteczne formy] przeciwdziałania przemocy domowej [przemocy w grupie rówieśniczej / przemocy w szkole].
ROZDZIAŁ III		
1.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia rodzaje samorządów działających w Polsce; – wymienia podstawowe jednostki podziału terytorialnego państwa polskiego; – określa, w której gminie, powiecie i województwie mieszka [podaje nazwę, lokalizuje na mapie, rozpoznaje herb]; – podaje przykłady działań samorządu terytorialnego; – odszukuje informacje na temat osób pełniących najważniejsze funkcje w swojej gminie. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, w czym przejawia się zasada decentralizacji władzy publicznej w Polsce; – wyjaśnia, jaką rolę w państwie demokratycznym odgrywa samorząd terytorialny; – wymienia organy samorządów terytorialnych w Polsce; – wyjaśnia, czym się różni gmina wiejska, od gminy miejsko-wiejskiej i miejskiej; – określa, jaki charakter ma gmina, w której mieszka; – podaje imiona i nazwiska osób pełniących aktualnie najważniejsze funkcje w swojej gminie; – wymienia organy państwa, które mogą kontrolować działania władz samorządowych; – podaje przykłady samorządów zawodowych; – wyjaśnia, w jakim celu tworzone są samorządy zawodowe; – prezentuje*wybrany samorząd zawodowy.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia organy władzy w gminie; – odróżnia organy uchwałodawcze od organów wykonawczych gminy; – określa sposób wyłaniania władz gminy; – wymienia podstawowe zadania gminy; – określa, gdzie znajduje się urząd gminy, w której mieszka; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dobiera do poszczególnych rodzajów gminy odpowiadające im organy; – wymienia uprawnienia organów uchwałodawczych i wykonawczych gminy; – podaje przykłady zadań własnych i zleconych gminy; – wyjaśnia pojęcie <i>budżet obywatelski</i>;

	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia główne źródła finansowania gminy i kierunki wydatków w budżecie gminy; – podaje przykłady wpływu mieszkańców na życie gminy; – podaje przykłady spraw rozstrzyganych w referendum gminnym; – wyszukuje informacje na temat przedsięwzięć podejmowanych przez młodzieżowe rady gminy, miasta; – wyszukuje informacje na temat problemów społecznych swojej gminy; – znajduje informacje na temat, wydarzeń i postaci z dziejów swojej gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> – wyszukuje informacje na temat realizacji lokalnych inicjatyw mieszkańców finansowanych z budżetów obywatelskich; – projektuje inicjatywę, która może być sfinansowana w ramach budżetu obywatelskiego. – wyjaśnia, jaką rolę w budżecie gminy odgrywają środki uzyskiwane z funduszy unijnych; – interpretuje / prezentuje* strukturę budżetu swojej gminy [wykres, tabela, prezentacja multimedialna]; – ocenia [uzasadnia ocenę] funkcjonowanie samorządu w swojej gminie; – uzasadnia konieczność angażowania się mieszkańców w rozwiązywanie problemów gminy i działalność organów gminy; – prezentuje* wybrany problem społeczny występujący w swojej gminie; – interpretuje przepisy prawa dotyczące organizacji referendum gminnego; – przygotowuje kampanię wyborczą do młodzieżowej rady gminy; – uczestniczy w pracach młodzieżowej rady gminy; – reklamuje / promuje na forum szkoły ideę młodzieżowej rady gminy; – prezentuje* swoją gminę: historię, symbole, tradycje oraz miejsca i osoby, które odegrały szczególną rolę w jej dziejach.
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia organy władzy samorządu powiatowego i wojewódzkiego; – odróżnia organy uchwałodawcze od organów wykonawczych powiatu i województwa; – określa sposób wyłaniania władz samorządowych powiatu i województwa; – określa, gdzie znajdują się siedziby władz powiatu i województwa, w których mieszka; – wymienia podstawowe zadania samorządu powiatowego i wojewódzkiego; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia podstawowe uprawnienia organów uchwałodawczych i wykonawczych powiatu i województwa; – interpretuje przepisy prawa dotyczące przeprowadzania wyborów do władz uchwałodawczych powiatu i województwa; – porównuje strukturę i sposób powoływania władz samorządowych gminy, powiatu i województwa; – przedstawia strukturę polityczną sejmiku swojego województwa bieżącej kadencji; – prezentuje* swój powiat lub województwo

	<ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady spraw rozstrzyganych w referendum lokalnym; – znajduje informacje na temat swojego regionu [historia, symbole, tradycje, zwyczaje oraz miejsca i osoby, które odegrały szczególną rolę w jego dziejach]. 	[historię, symbole, tradycje oraz miejsca i osoby, które odegrały szczególną rolę w jej dziejach].
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady spraw załatwianych przez urząd gminy, starostwo powiatowe, urząd marszałkowski; – odszukuje stronę internetową własnego urzędu gminy, starostwa powiatowego, urzędu marszałkowskiego i znajduje informacje na temat spraw załatwianych w poszczególnych wydziałach urzędu gminy oraz starostwa powiatowego; – wypełnia wnioski o wydanie dowodu osobistego oraz o wydanie paszportu; – rozpoznaje przypadki łamania praw przysługujących obywatelom w urzędzie; – rozpoznaje przejawy korupcji; – podaje przykłady aktywności obywatelskiej na rzecz społeczności lokalnej. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odszukuje informacje zamieszczone w Biuletynie Informacji Publicznej; – sporządza wykaz spraw, które można załatwić w gminie za pomocą ePUAP; – prezentuje strukturę organizacyjną swojego urzędu gminy; – wymienia podstawowe zasady postępowania etycznego w pracy administracji publicznej; – wyjaśnia, dlaczego należy przestrzegać zasad etycznego postępowania urzędników administracji; – wyjaśnia, jak powinien postąpić obywatel w przypadku łamania jego praw w urzędzie; – planuje [przeprowadza na forum szkoły] kampanię społeczną promującą zasady etycznego postępowania urzędników administracji [przeciwdziałającą zjawisku korupcji; nepotyzmu]; – organizuje debatę / dyskusję [bierze aktywny udział w debacie/ dyskusji] na temat przyczyn i skutków zjawiska korupcji i [lub] nepotyzmu w życiu publicznym; – uzasadnia konieczność, angażowania się w życie lokalnej społeczności; – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] działanie na rzecz swojej społeczności lokalnej.
ROZDZIAŁ IV		
1.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia główne czynniki kształtujące polską tożsamość narodową; – wymienia / rozpoznaje / opisuje polskie symbole narodowe; – podaje przykłady polskiego dziedzictwa narodowego; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia różne rodzaje tożsamości społecznych; – wyjaśnia, w jaki sposób historia kształtowała polską tożsamość narodową; – wyjaśnia, jakie znaczenie dla współczesnego młodego człowieka ma tożsamość

	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia sytuacje, w których używa się polskich symboli narodowych; – przedstawia zasady prawidłowego zachowania w trakcie uroczystości państwowych, świąt narodowych, wobec symboli narodowych; – wymienia / rozpoznaje najważniejsze polskie święta narodowe; [podaje datę i wydarzenie historyczne bezpośrednio z nim związane]; – wyjaśnia pojęcie <i>ojczyzna</i>; – nazywa swoją dużą i małą ojczyznę. 	<ul style="list-style-type: none"> – narodowa; – wyjaśnia, z czego mogą wynikać trudności w utrzymaniu polskiej tożsamości narodowej; – wyjaśnia, jak i dlaczego, jak zmieniały się na przestrzeni dziejów polskie symbole narodowe; – prezentuje wybrany element polskiego dziedzictwa narodowego*; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy wspólnotą narodową i wspólnotą etniczną; – wymienia negatywne i pozytywne aspekty funkcjonowania społeczeństw wieloetnicznych/ narodowych; – wymienia czynniki utrudniające i ułatwiające prawidłową komunikację pomiędzy różnymi grupami etnicznymi / narodowymi; – prezentuje* wybrany problem etniczny / narodowy współczesnego świata; – uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy obywatelstwem a narodowością; – wymienia więzi łączące obywatela i państwo; – wymienia podstawowe prawa i obowiązki obywatela RP; – wymienia podstawowe sposoby nabycia obywatelstwa polskiego; – wyjaśnia, na czym polega zasada krwi; – podaje przykłady cnót/wartości obywatelskich [odpowiedzialność, troska o dobro wspólne, aktywność, przedsiębiorczość, solidarność, roztropność, tolerancja, odwaga cywilna]; – wymienia najwybitniejszych Polaków XX i XXI wieku. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozpoznaje i porównuje różne sposoby nabywania obywatelstwa polskiego; – wymienia konstytucyjne prawa i obowiązki obywatela RP; – uzasadnia konieczność przestrzegania cnót/wartości obywatelskich we współczesnym państwie demokratycznym; – prezentuje* wzorzec obywatela polskiego; wybór postaci uzasadnia, odwołując się do jego cnót, postaw, działań, osiągnięć; – przedstawia konsekwencję odrzucenia wartości w życiu publicznym; – wyjaśnia, jaki wpływ ma państwo na kształtowanie więzi narodowych.
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady postaw patriotycznych i działań na rzecz dobra Ojczyzny; – podaje przykłady postaw patriotycznych wśród współczesnej młodzieży; 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dostrzega różnice w sposobie rozumienia <i>patriotyzmu</i>; – porównuje postawy patriotyczne dawniej i dzisiaj;

	<ul style="list-style-type: none"> – wymienia przejawy patriotyzmu lokalnego i gospodarczego; – uzasadnia potrzebę patriotyzmu we współczesnym świecie. 	<ul style="list-style-type: none"> – wskazuje zalety i wady postaw uznawanych współcześnie za przejawy patriotyzmu, np. kibicowanie na zawodach sportowych, patriotyzm gospodarczy; – podejmuje na forum szkoły lub środowiska lokalnego działania służące propagowaniu postaw patriotycznych [planuje, aktywnie uczestniczy]; – podejmuje działania sprzyjające rozwojowi lokalnej społeczności [planuje, aktywnie uczestniczy].
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia mniejszości etniczne i narodowe we współczesnej Polsce oraz grupę posługującą się językiem regionalnym; – odczytuje z mapy, gdzie znajdują się największe skupiska mniejszości etnicznych i narodowych w Polsce; – wymienia podstawowe prawa przysługujące mniejszościom narodowym i etnicznym w Polsce; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy mniejszościami narodowymi i etnicznymi w Polsce a cudzoziemcami; – wymienia podstawowe grupy cudzoziemców przebywających w Polsce; – wymienia podstawowe prawa przysługujące uchodźcom w Polsce; – wyjaśnia pojęcie <i>Polonia</i>; – odczytuje z mapy, gdzie współcześnie znajdują się największe skupiska Polonii. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy mniejszością narodową a mniejszością etniczną; – wymienia kryteria, które decydują w Polsce o uznaniu danej społeczności za mniejszość narodową lub etniczną; – uzasadnia konieczność szczególnej ochrony prawnej mniejszości narodowych i etnicznych; – prezentuje* historię, kulturę, formy organizacji wybranej mniejszości narodowej lub etnicznej w Polsce; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy pojęciami: imigranci i uchodźcy; – podaje przykłady działań służących przeciwdziałania zjawisku nietolerancji wobec mniejszości i cudzoziemców; – wymienia związki łączące Polonię z Polską; – wymienia główne czynniki, które zadecydowały o powstaniu Polonii.
5.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu; – przedstawia konsekwencje upowszechniania się postaw ksenofobii, w tym szowinizmu i antysemityzmu; – rozpoznaje postawy tolerancji i braku tolerancji; – odróżnia postawę tolerancyjną od postawy bezkrytycznej akceptacji; – przedstawia społeczne konsekwencje braku tolerancji; 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się przejawom ksenofobii, w tym szowinizmowi i antysemityzmowi; – wyjaśnia, w jaki sposób można przeciwstawiać się przejawom ksenofobii, w tym szowinizmowi i antysemityzmowi; – porównuje postawę patriotyczną i nacjonalistyczną; – uzasadnia słuszność postawy tolerancyjnej; – przedstawia społeczne konsekwencje stereotypizacji;

	<ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady stereotypów. 	<ul style="list-style-type: none"> – podejmuje na forum szkoły lub środowiska lokalnego działania sprzyjające kształtowaniu postawy otwartości, akceptacji i tolerancji wobec odmienności etnicznych, religijnych i kulturowych.
ROZDZIAŁ V		
1.	<p>Uczeń :</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady działań władzy państwowej; – wymienia podstawowe funkcje i cechy państwa; – wyjaśnia, co to znaczy, że państwo jest suwerenne; – wymienia nazwy współczesnych reżimów politycznych [demokracja, autorytaryzm, totalitaryzm]; – wymienia podstawowe cechy państwa demokratycznego; – wymienia korzyści, jakie daje obywatelom ustrój demokratyczny; – wyjaśnia, czym się różni demokracja bezpośrednia od pośredniej; – podaje przykłady realizacji zasady przedstawicielstwa; – wymienia podstawowe formy demokracji bezpośredniej. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – do funkcji państwa dopasowuje odpowiadające im działania władzy państwowej; – wskazuje wady i zalety demokracji bezpośredniej i pośredniej; – wymienia podstawowe cechy autorytaryzmu i totalitaryzmu; – podaje przykłady współczesnych państwa autorytarnych; – podaje przykłady współczesnych i historycznych państw totalitarnych; – prezentuje* sytuację człowieka w państwie totalitarnym; – porównuje pozycję obywatela w państwie demokratycznym oraz państwie autorytarnym i totalitarnym; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy monarchią a republiką; – wskazuje na mapie Europy monarchie i republiki.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia główne rodzaje władzy państwowej; – wymienia organy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej w Polsce; – wymienia szczególne cechy konstytucji; – wymienia podstawowe zasady ustroju Polski; – wyjaśnia, na czym polegają zasady: państwa prawa, konstytucjonalizmu i trójpodziału władzy; – podaje przykłady spraw, w których orzeka Trybunał Konstytucyjny. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – dokonuje interpretacji przepisu Konstytucji RP dotyczącego referendum ogólnokrajowego; – wymienia źródła powszechnie obowiązującego prawa w Polsce; – wyjaśnia, czym jest preambuła i wymienia wartości, do których odwołano się w preambule Konstytucji RP; – wyjaśnia, dlaczego zasady konstytucjonalizmu, przedstawicielstwa, trójpodziału władzy, pluralizmu politycznego, państwa prawa są fundamentem ustroju demokratycznego; – wskazuje wady i zalety republikańskiej formy rządów; – wyjaśnia, jakich spraw dotyczyły referenda

		<p>ogólnokrajowe przeprowadzone po 1989 roku;</p> <ul style="list-style-type: none"> – przedstawia główne zasady nowelizacji Konstytucji RP; – przedstawić historię polskiego konstytucjonalizmu.
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia organy władzy ustawodawczej; – podaje główne funkcję Sejmu i Senatu; – określa, z ilu posłów składa się Sejm, a z ilu Senat; – wyjaśnia zasady, według, których odbywają się wybory do Sejmu i Senatu; – wyjaśnia, w jaki sposób podejmowane są decyzje w Sejmie i Senacie; – wymienia główne etapy procesu ustawodawczego; – wyjaśnia, na czym polega zasada pluralizmu politycznego; – wymienia ugrupowania polityczne mające swoją reprezentację w Sejmie bieżącej kadencji; – wyjaśnia, co jest głównym celem działalności partii politycznej. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opisuje organizację Sejmu; wyjaśnia pojęcia: <i>mandat, komisje sejmowe, Prezydium Sejmu, Konwent Seniorów, immunitet</i>; – porównuje rolę Sejmu i Senatu w procesie ustawodawczym; – wyjaśnia, jaką rolę w procesie ustawodawczym odgrywa Prezydent RP; – porównuje zasady organizacji wyborów do Sejmu i Senatu; – wyjaśnia, jakie znaczenie w państwie demokratycznym ma aktywność wyborcza obywateli; – wymienia skutki, jakie niesie dla państwa i społeczeństwa niska frekwencja wyborcza; – podaje przykłady sytuacji, w których Sejm i Senat obradują jako Zgromadzenie Narodowe; – odszukuje i prezentuje* informacje na temat wybranej polskiej partii politycznej [struktura organizacyjna, program, działalność, wartości].
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia organy władzy wykonawczej w Polsce; – podaje imię i nazwisko urzędującej głowy państwa oraz Prezesa Rady Ministrów i wiceprezesów Rady Ministrów; – przedstawia główne zasady wyboru Prezydenta RP; – wymienia podstawowe kompetencje Prezydenta RP; – wymienia podstawowe kompetencje Rady Ministrów; – przedstawia główne zasady powoływania Rady Ministrów; – znajduje informacje o życiorysie 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – porządkuje kompetencje Prezydenta RP [polityka wewnętrzna, polityka zagraniczna]; – wyjaśnia, na czym polega zasada kontrasygnaty; – prezentuje* podstawowe fakty dotyczące życiorysu politycznego urzędującej głowy państwa oraz Prezesa Rady Ministrów; – wymienia Prezydentów RP wybranych w wyborach powszechnych po 1989 r; – omawia procedurę tworzenia rządu; – wyjaśnia, na czym polega kontrola polityczna Sejmu nad Radą Ministrów; – przedstawia główne zadania wskazanych

	<p>politycznym osób pełniących urząd Prezydenta RP, które wybrano w wyborach powszechnych, oraz o działaniach urzędującego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.</p>	<p>ministerstw;</p> <ul style="list-style-type: none"> – prezentuje* zadania i zakres działań wybranego ministerstwa; – na podstawie zgromadzonych informacji wyjaśnia, w jaki sposób działania poszczególnych ministerstw wpływają na życie przeciętnej polskiej rodziny.
5.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady spraw, z którymi człowiek może zwrócić się do sądu; – wymienia rodzaje sądów w Polsce; – wymienia nazwy trybunałów działających w Polsce; – określa główne zadania Trybunału Konstytucyjnego; – wyjaśnia, czym zajmują się sądy administracyjne; – wyjaśnia, jaką rolę pełnią sędziowie w procesie sądowym; – wyjaśnia, na czym polega zasada niezależności sądów i niezawisłości sędziów; – wyjaśnia, w jaki sposób realizowana jest zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – omawia strukturę i hierarchię sądów w Polsce; – prezentuje strukturę organizacyjną sądu rejonowego; – wymienia strony postępowania sądowego [postępowanie karne i cywilne]; – rozpoznaje główne zasady postępowania sądowego; – wyjaśnia, znaczenie zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego; – wymienia zasady gwarantujące niezawisłość sędziów, – zajmuje stanowisko w sprawie roli ławników w procesie sądowym [buduje argumenty i kontrargumenty]; – wyjaśnia rolę Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu dla ochrony zasady państwa prawa.
6.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – podaje przykłady realizacji prawa do swobodnego zrzeszania się; – podaje przykłady organizacji pozarządowych [stowarzyszeń i fundacji], działających w swoim środowisku lokalnym; – podaje przykłady organizacji młodzieżowych działających w Polsce; – wymienia podstawowe cechy wolontariatu i podaje przykłady działań wolontariuszy; – wymienia korzyści wynikające z pracy w wolontariacie; – podaje przykłady działań podejmowanych przez związki zawodowe. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, jaką rolę w państwie demokratycznym odgrywa zasada swobodnego zrzeszania się; – wyjaśnia, na czym polega różnica pomiędzy fundacją a stowarzyszeniem; – wyjaśnia, czym jest organizacja pożytku publicznego i w jaki sposób można wspomóc jej działalność; – aktywnie uczestniczy w działaniach na rzecz wspierania innych ludzi, rozwoju środowiska lokalnego [aktywność w organizacjach pozarządowych, praca w wolontariacie]; – prezentuje* wybraną organizację pozarządową [misja, wartości, cele, formy działania, struktura organizacyjna, znaczenie dla środowiska];

		<ul style="list-style-type: none"> – planuje działalność i strukturę organizacyjną dowolnego stowarzyszenia; – uzasadnia konieczność angażowania się w działania organizacji pozarządowych; – przedstawia historię NSZZ „Solidarność”.
7.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia współczesne rodzaje środków masowego przekazu; – w przekazie medialnym odróżnia informacje o faktach od komentarzy i opinii; – wymienia podstawowe zasady etyki dziennikarskiej; – interpretuje proste wyniki badań opinii publicznej; – odróżnia kampanię społeczną od reklamy marketingowej; – wymienia podstawowe funkcje reklamy; – wskazuje środki perswazji zastosowane w wybranych kampaniach reklamowych. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia znaczenie środków masowego przekazu dla wolności słowa; – na wybranych przykładach omawia funkcje reklamy; – wyjaśnia, jaki wpływ ma opinia publiczna na funkcjonowanie państwa demokratycznego; – dokonuje krytycznej analizy przekazu informacyjnego, np. reklamy, kampanii społecznej [wykorzystane środki perswazyjne, przejawy i sposoby manipulacji, wykorzystane komunikaty niewerbalne]; – porównuje wybrane przekazy informacyjne dotyczące tych samych wydarzeń [osób, problemów]; – prezentuje* wybrane media społecznościowe [cechy, zalety, zagrożenia]; – pracuje w zespole redaktorskim gazetki szkolnej [radiowęzła szkolnego; szkolnej strony internetowej, itp.]; – planuje [przeprowadza / bierze aktywny udział] kampanię reklamową [kampanię społeczną].
ROZDZIAŁ VI		
1.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – rozwija skrót ONZ i NATO; – wymienia główne cele i zadania ONZ; – wymienia główne cele i zadania NATO; – wymienia główne organy ONZ; – rozpoznaje przejawy realizacji przez państwo polityki zagranicznej; – wymienia główne cele polityki zagranicznej państwa; – podaje przykłady aktywności Polski w ONZ i NATO. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – określa, kiedy powstało ONZ i kiedy powstało NATO; – wyjaśnia, czym różni się ONZ od innych organizacji międzynarodowych; – wyjaśnia, czym zajmuje się Rada Bezpieczeństwa ONZ; – wyjaśnia pojęcie <i>misja pokojowa</i> ONZ; – wyjaśnia, jaką rolę odgrywa NATO w polityce obronnej państwa polskiego; – prezentuje* wybraną misję pokojową ONZ, w której brały udział/biorą wojska polskie

		<p>[cele, zadania, historia misji, charakterystyka konfliktu, udział wojsk polskich, geografia polityczna];</p> <ul style="list-style-type: none"> – wskazuje na mapie państwa członkowskie NATO; – wymienia nazwy, innych niż ONZ i NATO, organizacji międzynarodowych, do których należy Polska; – wyjaśnia, jaką rolę pełnią ambasadorzy i konsulowie.
2.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odszukuje informacje o życiorysie politycznym Ojców założycieli zjednoczonej Europy; – wymienia główne przyczyny integracji europejskiej; – podaje, kiedy i gdzie podpisano traktat o powstaniu Unii Europejskiej; – podaje nazwy głównych organów Unii Europejskiej; – wymienia główne zasady funkcjonowania Unii Europejskiej; – wymienia imiona i nazwiska Polaków pełniących ważne funkcje w instytucjach /organach Unii Europejskiej; – wymienia i wskazuje na mapie państwa sąsiadujące z Polską, które należą do Unii Europejskiej. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wymienia imiona i nazwiska Ojców założycieli zjednoczonej Europy; – wymienia główne etapy integracji europejskiej; – wskazuje na mapie państwa członkowskie Unii Europejskiej; – wymienia podstawowe zadania / kompetencje głównych organów Unii Europejskiej; – prezentuje* wybrane problemy i osiągnięcia procesu integracji europejskiej; – prezentuje* wybrane państwa członkowskie Unii Europejskiej [historia, kultura, demografia, ekonomia, itp.] – prezentuje* sylwetki polityczne Polaków pełniących ważne funkcje w instytucjach /organach Unii Europejskiej; – planuje [organizuje / aktywnie uczestniczy] <i>Dzień Europy w szkole.</i>
3.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, w jaki sposób nabywa się obywatelstwo Unii Europejskiej; – wymienia prawa wynikające z obywatelstwa Unii Europejskiej; – podaje rok, w którym Polska przystąpiła do Unii Europejskiej; – odszukuje informacje na temat funduszy unijnych, z których korzysta Polska; – przedstawia podstawowe korzyści związane z obecnością Polski w Unii Europejskiej dla pracowników i osób podróżujących. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wyjaśnia, na czym polega Europejski Rynek Wewnętrzny; – podaje przykłady wykorzystania przez Polskę funduszy unijnych; – prezentuje* inwestycje gminne, finansowane ze środków unijnych; – prezentuje* wybraną inicjatywę unijną na rzecz młodzieży; – ocenia proces integracji Polski z Unią Europejską - przedstawia korzyści i zagrożenia; – wyjaśnia, na jakich zasadach funkcjonuje Strefa Schengen;

		<ul style="list-style-type: none"> – przedstawia korzyści wynikające z przynależności Polski do Strefy Schengen.
4.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – na podstawie mapy podaje przykłady państw globalnej Północy i globalnego Południa; – na wybranych przykładach wymienia różnice pomiędzy państwami globalnej Północy i globalnego Południa; – podaje przykłady globalizacji ekonomicznej i kulturowej współczesnego świata; – na wybranych przykładach przedstawia pozytywne i negatywne skutki procesu globalizacji; – podaje przykłady pomocy humanitarnej i uzasadnia konieczność jej udzielania. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analizuje przykłady ilustrujące dysproporcję rozwojową pomiędzy państwami globalnego Południa i globalnej Północy [przyczyny, konsekwencje]; – wyjaśnia, dlaczego pomoc dla państw biednego Południa jest często nieskuteczna; – podaje przykłady zależności pomiędzy państwami globalnej Północy i globalnego Południa; – prezentuje* działania wybranej organizacji pozarządowej zajmującej się udzielaniem pomocy humanitarnej; – organizuje debatę / dyskusję [bierze aktywny udział w debacie / dyskusji] dotyczącą sposobów udzielania efektywnej pomocy społecznościom globalnego Południa; – wymienia korzyści i zagrożenia wynikające z procesu globalizacji.
5.	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – na wybranych przykładach wskazuje skutki długotrwałych konfliktów międzynarodowych; – podaje przykłady działań terrorystycznych; – wymienia skutki rozwoju terroryzmu we współczesnym świecie; – podaje przykłady organizacji międzynarodowych zajmujących się rozwiązywaniem konfliktów i walką z terroryzmem. 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> – na wybranych przykładach przedstawia przyczyny współczesnych konfliktów międzynarodowych; – przedstawia różne rodzaje współczesnego terroryzmu; – wyjaśnia, dlaczego walka ze współczesnym terroryzmem jest trudna i często nieskuteczna; – wymienia cechy ludobójstwa; – prezentuje* wybrany konflikt międzynarodowy [lokalizacja konfliktu na mapie, strony konfliktu, przyczyny i formy konfliktu, sposoby rozwiązania sporu].

*np. film, prezentacja multimedialna, plakat, broszura informacyjna, referat, spektakl, słuchowisko radiowe, artykuł do gazetki szkolnej, materiał na stronę internetową] Ocena prezentacji uzależniona jest od jakości wykonanej pracy.